

Dvacet let Československé akademie věd

Výročí Československé akademie věd, které si letos připomínáme, je významnou příležitostí k zamyšlení nad jejím posláním a úlohou při budování socialistického společenského systému. Je příležitostí k pohledu zpět a k hodnocení. Dvacetileté úsilí celé řady ještě i dnes aktivních vedoucích osobností naší vědy vyústilo — i přes všechny výkyvy a krize minulých let — ve vytvoření a pevné zakotvení instituce, která je nositelem souhrnu teoretických a ideových kvalit, jaké v koncepci organizace, plánování a řízení socialistické vědy a společnosti potřebujeme. Byla vytvořena široká základna pro spojení naší vědy s příznivými podmínkami, které poskytuje socialistické zřízení, byly vytvořeny předpoklady pro skutečné sepětí vědy se společností, s dobou, předpoklady pro stranickou angažovanost vědy.

A tak plným právem můžeme i letošní XXIX. valné shromáždění považovat za odraz toho, kam Československá akademie věd ve svém vývoji došla. V projevech, které tam byly proneseny, cítíme skutečný odraz doby, v níž žijeme a na níž řízení naší vědy odpovídá. Cítíme proplétání sociální a vědeckotechnické revoluce, které potřebují své socialistické řešení. Má-li věda odpovědět tak, aby plnila svoji funkci lidsky, musí ona sama i každý její nositel žít duchem, velikostí i bolestmi této doby. Není snad třeba zdůrazňovat, že to nepřipomínáme zbytečně; vždyť už před rokem 1968 a zejména během tohoto roku se některým lidem ztratil pojem odpovědnosti vzdělanců za obranu socialismu jakožto jediného pozitivního vyústění lidstva z krize, v níž se nachází.^{1,2}

Právě v duchu stranické angažovanosti vědy byl laděn projev J. Fojtíka na tomto shromáždění, který hovořil o odpovědnosti vědců-komunistů. Zdůraznil, že „v epoše historického zápasu dvou světů, jakou nyní prožíváme, musí věda a vědec stranit, tj. stát na straně probíhající světové revoluce a socialismu“.

Nelze říci, že tento požadavek nebyl často a včas připomínán. Například jeden z našich přátel, sovětský vědec F. V. Konstantinov, už v roce 1960 — jakoby v předtuše sporů a bojů

o sociologii a její skutečně marxistický obsah — napsal ve své úvaze *Sociologie a politika*: „...dnes mnozí daleko dopředu vidoucí političtí činitelé přiznávají, že naše epocha je *revoluční*... Ani jedna z dřívějších epoch neznala takový gigantický pohyb lidových mas..., které se stávají aktivní silou historického procesu... zároveň probíhá revoluce ve vědě a technice... v duchovní oblasti probíhá přehodnocení staletých hodnot, tradičních názorů... nikdy ještě společensko-politický život a historický rozvoj nekladl před sociology a před politické činitele tak složité problémy, jako v této bouřlivé a složité době...“

Jak splnila Akademie ony ideové a humanistické požadavky naší socialistické současnosti? Jak důsledně a cílevědomě vytvářela koncepci, která by spojila potřeby rozvoje vědy s potřebami rozvoje socialismu, která by postihla humanistický obsah historického úkolu dělnické třídy i vědeckotechnické revoluce, která by utvářela svědomí vědce i socialistického člověka, jenž si je vědom své odpovědnosti k současné revoluční době?

Poslední valné shromáždění ČSAV dalo vedoucím představitelům naší vědy příležitost vyjádřit hlavní myšlenky celkové koncepce naší vědy. Významnou okolností ovlivňující charakter jednání bylo to, že odpovídalo na požadavky dvou velkých historických společenských událostí, jakými byly XIV. sjezd KSC a XXIV. sjezd KSSS. Oba dva sjezdy plně ovlivnily orientaci nejvyšší instituce organizující činnost naší vědy a na pořad dne uvedly problematiku vědeckotechnické revoluce. Pouze socialistické zřízení totiž dovoluje plně využívat všechny možnosti, které tato revoluce přináší.

Akademik J. Kožešník připomněl slova Leonida Brežněva, že vědeckotechnická revoluce je obrovská síla prospívající socialismu, ale je nutno ji doopravdy zvládnout. Aby tohoto cíle bylo dosaženo, je zejména třeba: 1. aby řízení a plánování výroby a výzkumné základy vytvářelo příznivé podmínky pro vznik a využívání nejnovějších poznatků; 2. aby byly zvládnuty všechny změny, které využívání vědy a techniky přináší ve společenském rozvoji.

¹ Byly u nás tehdy i takové hlasy, které nejen bagatelizovaly výzvy strany k projevům solidarity s Vietnamem a s akcemi pokrokových kruhů v USA a jinde, ale dokonce chtěly tradiční humanismus našich lidí obracet proti socialistickému zřízení.

² V souvislosti s angažovaností vědy poznávala Indira Gándhiová při své návštěvě v Praze na adresu našich mladých vědeckých pracovníků, že je jisté třeba starat se o vysokou kumulaci vědomostí, stejně však je třeba vědět o stálé existenci mnoha

bezpráví, bídy a nesvobody, což je ještě příznačné pro značnou část obyvательства této planety. Indira Gándhiová jako představitelka velkého národa, po staletí trpícího pod jhem kolonialismu, rekla jen v jiné formě to, co více než 100 let před ní řekl K. Marx, když dopsal první díl svého *Kapitálu*. Na doporučení, že by vzhledem k své nemoci a tíživé finanční situaci měl více hledět na sebe, odpověděl: „Byl bych podlým sobcem, kdybych zůstal hluchý k utrpení lidí své doby...“

ČSAV ústy svého představitele nejenže znovu zdůraznila pevnost svých postojů, opřenejších o učení marxismu-leninismu, jehož zásady revizionisté v nedávné době vyhlašovali za překážku dalšího vývoje. Učinila současně v těchto letech maximum pro to, aby veškerý teoretický potenciál vědy byl dán k dispozici úkolům, před nimiž stálo nové vedení strany, a přihlásila se k plné angažovanosti při řešení dosavadního neuspokojivého stavu, brzdičích urychlenou realizaci nových poznatků. Toto úsilí pracovníků Akademie bylo na XXIX. valném shromáždění vysoce oceněno představením ÚV KSC J. Fojtíkem, který řekl: „Presidium ČSAV vytváří ve spolupráci s příslušnými výzkumnými ústavy a VJH soustavněji podmínky pro lepší využívání poznatků základního výzkumu v praxi.“

Členy kolektivu pracovníků Československé akademie věd i celou naši společnost může tak naplňovat uspokojením, jak zmíněná pozitivní a postupně stále dynamičtější koncepce se jeví ve stále konkrétnějších rysech a vytváří ucelený systém pomoci vědy politickému vedení společnosti. Konkrétní výzkumy, prováděné samostatně či ve spolupráci s ostatními socialistickými zeměmi, se rozvíjejí nejen v oblasti přírodních věd, jako jsou matematika, fyzika, chemie atd., ale i v oblasti společenských věd. Do popředí se dostávají problémy péče o člověka, problémy sociálního plánování a socialistický životní způsob. Dochází k nutné a užitečné spolupráci nejenom ve sféře mezivědní (spolupráce technických, přírodních a společenských věd), ale i ve sféře mezinárodní (závažný výzkum socialistického životního způsobu bude organizován ve spolupráci s vědci Sovětského svazu a ostatních socialistických zemí).

Jedním z důležitých problémů naší vědy je problém kádrů, a zejména výchova nové vědecké generace. Otázkám kádrové a personální práce, a především otázkám výchovy nových vědeckých pracovníků se věnoval ve své informaci na XXIX. valném shromáždění generální sekretář ČSAV, člen korespondent Karel Friml. Vyslovil mezi jiným toto důležité varování: „Výchova mladé generace, která by měla doplnit vědecká pracoviště novými talentovanými pracovníky, je jedním z rozhodujících předpokladů vědeckého pokroku. Z tohoto hlediska je však současný vývoj na pracovištích v ČSR *velmi nepříznivý a další pokles výchovy nelze již připustit.*...“ (podtrhl A. H.).

Aniž bychom snižovali význam tohoto varování, je nutno poznamenat, že tento stav není typický jen pro naši vědu. Potřeba výchovy mladých vědeckých kádrů je naléhavá na celém světě, zvláště pak ji musíme stimulovat v socialistických zemích.³

Je-li prvním důvodem pro intenzivní mobilizaci talentované mládeže do vědy vysoká tvůrčí schopnost právě v mladších letech, pak druhým důvodem je současný bouřlivý rozvoj vědy samé; rozvíjí se stále intenzivněji — podle dávných slov B. Engelse — úměrně kvadrátu časové vzdálenosti od svého východního bodu. Naprosto není překvapující tvrzení jednoho amerického historika vědy, že každých 10—15 let se zdvojnásobí počet vědců i vědeckých časopisů a že z celkového počtu lidí, kteří kdy pracovali ve vědě, devět desetin žije dnes. John Bernal tvrdí, že koncem století bude ve vědě pracovat 20¹⁰ obyvatel světa, N. N. Semenov počítá, že se v té době bude tak či onak zabývat vědou polovina lidstva. Akademik Rumjancev v této souvislosti říká: „Problém skrytý ve vztahu *věda a mládež* se stává problémem národním, protože věda je největším národním bohatstvím; nebude-li však řešen intenzivně, může se přeměnit v národní tragédii...“

Při řešení tohoto problému může sehrát významnou roli *sociologie* a zejména konkrétní sociologické a sociálně psychologické výzkumy. Jde přece o to, abychom pro vědu získali nejtalentovanější mládež a abychom ji uměli přesvědčit o tom, že ve sféře vědy, v této sféře obrovského významu a rozmachu, budou uspokojeny její představy a touhy jejího dosud nepopsaného života. Avšak velcí pedagogové říkají, že chceme-li něčemu učít mládež, musíme se především sami učit ji znát. Jaký je sociální portrét mladého pokolení? Jak se vyrovnává se sociálně ekonomickými problémy, na něž naráží? Co je třeba udělat, aby její přání při výběru povolání bylo v souladu s požadavky společnosti? Jak se v dané době vytváří u mládeže systém hodnot? Jak jsou vytvářeny podmínky pro tvůrčí práci mladých lidí, pro jejich iniciativu a jistě i pro entuziasmus, kterého je v oblasti vědy třeba často mnohem více, než si představují mnozí neinformovaní, kteří v ní vidí jen oblast chladného a strážlivého života?

Snad u každého významného vědce najdeme chvíle, kdy se vyslovuje k mládeži. Pavlov, Parin, Trapeznikov, Semenov, Kržižanovskij a další dotvrzují, že při výběru vědeckého dorostu je možné spoléhat na náhodu jen v minimální míře. Při ústředním plánování vědy i výchovy je možné a nutné na základě seriózní analýzy optimálním způsobem skloubit potřeby obou.

Pokusili jsme se zde nastínit některé zásady, jejichž realizaci Československá akademie věd upevňuje svůj podíl na rozvoji socialismu v naší zemi. Naše úvaha má být však současně i přáním do budoucnosti. Přejeme naší Akademii věd, aby se jí i nadále dařilo sle-

³ Už v roce 1959 akademik N. N. Semenov v článku *Věda dnes a zítra* (Izvěstija, 9. 3. 1959) připomíná význam nových vědeckých kádrů pro kolektiv Akademie věd. Doporučuje, aby nejméně z poloviny byly tvořeny vysoce talentovanými, vědě vášnivě oddanými a iniciativními lidmi, protože právě ti dokáží desetkrát více než ostatní. „Zatím však,“ říká N. N. Semenov, „doplňování Akademie takovou mládeží postupuje velmi neuspokojivě.“ Presidium AV SSSR pak rozhodlo, aby kolektiv Akademie byl tvořen nejméně z poloviny pracovníky vybranými z nejschopnějších absolventů vysokých

škol a z inženýrů z průmyslu (např. na dobu tříleté stáže). „Je nutné,“ říká dále Semenov, „odvážněji prosazovat talentovanou mládež na vedoucí vědecká místa, přičemž za mládež je nutno považovat lidi ve věku 25—35 let, a nikoli ve věku 40—45 let.“ Význační sovětské vědci Parin, Trapeznikov a Rumjancev zdůrazňují v této souvislosti skutečnost, dokumentovanou dějinami vědeckotechnických objevů: většinu objevů totiž učinili vědci mladší 30 let (např. Einstein, N. Bohr, Lobačevskij a v minulosti Newton a další).

dovat tu cestu, kterou nastoupila, cestu úzkého sepětí s potřebami této společnosti a citlivé reakce na tep jejího života.

Půjde-li naše věda vytčenou cestou, bude-li se opírat o úsilí strany a vlády a orientovat se na realizaci myšlenek XIV. sjezdu KSČ, jistě se jí podaří výrazně přispět k zvládnutí obtížných úkolů souvisejících s budováním socialistické společnosti a formováním socialistického člověka v období bouřlivého rozvoje vědeckotechnické revoluce.

Antonín Hodek

Claude Lévi-Strauss a Karel Marx — pokus o metodologickou konfrontaci

Strukturalismus jako teoretická a metodologická koncepce je dnes nesporně jedním z nejvýznamnějších přístupů k řešení problémů v celé řadě vědeckých disciplín. Je známou skutečností, že tato koncepce hluboce ovlivnila i některé soudobé sociologické směry. Nejnazornějším příkladem je zřejmě sociologický systém Parsonsův.

Každý soudobý myšlenkový směr z oblasti společenských věd, aspiruje-li na poněkud širší ohlas, se nemůže vyhnout tomu, aby tak či onak neregaoval na teoretické a metodologické principy marxovského materialistického pojetí dějin. A něco podobného — ovšem z jiných příčin — platí i naopak: má-li si materialistické pojetí dějin uchovat ony kvality, které z něho učinily dosud nepřekonaný nástroj všestranné analýzy společenského života, nemůže nechat bez povšimnutí žádnou seriózní myšlenkovou a metodologickou iniciativu, byť by to byla iniciativa přinášející pouze dílčí výsledky a v řadě svých přístupů omezená. I kdyby tato konfrontace nepřinášela marxistickým teoretikům žádný jiný prospěch než ten, že si lépe a hlouběji ujasní vlastní teoretická a metodologická východiska, nelze ji považovat za zbytečnou.

Po zkušenostech minulosti je ovšem třeba zdůraznit, že musí jít o skutečnou konfrontaci, tedy o dialog, ve kterém nebudou opuštěny základní metodologické a teoretické principy marxismu a ve kterém zásadní kritika nebude nahrazována eklektickým „obohacováním“ materialistického pojetí dějin takovými prvky, jež jsou s ním neslučitelné.

Pokud jde o sociologické myšlení posledních let u nás, nenacházíme v něm zatím hlubší a významnější pokus o marxistickou analýzu strukturalismu aplikovaného na vědy o společnosti. Čestnou výjimku zde představuje snad pouze stať E. Urbánka *Marxistická sociologie a strukturalismus T. Parsonse* (Sociologický časopis č. 3, 1971), která na této cestě činí první kroky. E. Urbánek ve svém příspěvku kriticky z marxistických pozic rozebírá názory pouze jednoho — ovšem nejvýraznějšího — reprezentanta soudobého sociologického strukturalismu. I když Urbánkova kritika má z metodologického hlediska širší platnost, sám její autor upozorňuje, že téměř bez povšimnutí zatím v naší sociologii zůstává francouzský strukturalismus, představovaný zejména C. Léviem-Straussem.

Domnívám se, že za této situace stojí za pozornost hlavní myšlenky rozsáhlejšího článku polského autora Jerzyho Topolského, otištěného ve varšavském týdeníku *Kultura* č. 49 z 5. prosince 1971 pod názvem *Z uzlových problémů humanitních věd (C. Lévi-Strauss a K. Marx — metodologická konfrontace)*. Tyto myšlenky spolu s Urbánkovou statí by se snad mohly stát podnětem k dalším úvahám našich sociologů o strukturalismu. Kromě toho má čtenář zároveň možnost konfrontovat Topolského kritiku s autentickými názory C. Léviho-Strausse, neboť nedávno vyšlo v českém překladu jedno z jeho významných děl *Myšlení přírodních národů* (Praha 1971), jež je vedle *Smutných tropů* (Praha 1966) druhou knihou tohoto autora u nás vydanou.

V úvodu ke své statí Jerzy Topolski píše: „Dílo Clauda Léviho-Strausse potkal stejný osud, jaký je často údělem slavných knih, knih tak slavných, že se už nečtou ani nestudují, ale mluví se o nich. Je třeba dodat, že se o nich mluví pochopitelně dobře. Panuje tudíž přesvědčení, že Lévi-Strauss například svou analýzou mýtů odhaluje jakési „hlubiny“, „prashchemata“ či „obecný smysl“ skutečnosti i člověka, a dokonce že existenci takových „hlubších obsahů“ dokazuje. Zároveň se hledá přínos strukturalismu Léviho-Strausse k metodologii humanitních věd, přičemž se tvrdí, že existují takové výzkumné propozice strukturalismu, které si může přisvojit soudobý marxismus.“

C. Lévi-Strauss mnohokrát expressis verbis vymezuje svůj poměr k marxovské teorii skutečnosti a k metodě jejího zkoumání. V těchto případech zjišťuje buď shodu svých názorů s Marxovým míněním, nebo zdůrazňuje, že vlastními analýzami a koncepcemi obohacuje či rozvíjí určité myšlenky autora *Kapitálu*, zejména pak teorii „nadvstavby, „Marxem“ — jak píše — „stěží načrtnutou“ (*Myšlení přírodních národů*, Praha 1971, s. 185).

Blíží analýza metodologických předpokladů díla Léviho-Strausse, jakož i jeho výpovědi o metodologických základech vedou však k jinému závěru. Nejenže postřehneme, že nejdě o shodu, ale zjistíme výrazný rozpor mezi Marxovými koncepcemi a strukturalismem Léviho-Strausse. Tvorbu Léviho-Strausse nelze proto považovat za rozvinutí Marxových myšlenek a příslušné výpovědi tohoto francouzského etnologa je třeba chápat buď jako výsledek povrchní znalosti zmíněných myšlenek, nebo jako snahu dosáhnout jistého autorského efektu.

Dalo by se jediné říci, že jak u Marxe, tak u Léviho-Strausse jsou ontologické a metodologické názory navzájem úzce spjaté. Tím však jejich podobnost končí.“

Po těchto úvodních tezích následuje část, kterou J. Topolski nazval *Fetiš jazyka*. Upozorňuje v ní nejprve na to, že sepětí názorů na skutečnost s direktivami jejího zkoumání má u Léviho-Strausse zvláštní ráz, který spočívá v tom, že tento francouzský autor nejprve akceptuje určitou hypotézu o stavbě sociální skutečnosti a o silách, které rozhodují